

Vörös Erika

Benzaiten istennő alakjának szimbolikája a 14. századi *Keiran shūyōshū* alapján

Benzaiten 弁財天 az egyik legősibb indiai istennő, Sarasvatī alakjára vezethető vissza, amely a buddhizmus közvetítésével, Kínán keresztül került be Japánba.¹ A helyi hitvilág és az újonnan érkező vallás kölcsönhatásának hatására alakja hamarosan önálló fejlődésnek indult az országban, amely folyamat a Kamakura-kort (1185–1333) követően teljesedett ki. Az általában a „hét szerencseisten” (*shichi fukujin* 七福神) egyikeként ismert Benzaiten az ezoterikus buddhizmusban mélyebb értelmezést is nyert, ami számos írásban tetten érhető.

Ezek közé tartozik a *Keiran shūyōshū* 溪嵐拾葉集, a tendai 天台 irányzat 14. századi, enciklopédikus jellegű szövege, amely több fejezeten keresztül foglalkozik az istennő alakjának értelmezésével. A *Keiran shūyōshū* a japán középkor vallásos elképzeléseire jellemző szinkretikus világkép uralja. Kölcsönös megfeleltetéseken alapuló világa komplex rendszert alkot, amely jóval összetettebb annál, mint hogy teljes bemutatására a jelen írás keretében vállalkozhatnánk. A Benzaitennel foglalkozó fejezetek mégis jó példával szolgálnak arra, hogy miként változik és értelmeződik újra egy istenalak a különböző kultúrák, illetve vallásos rendszerek találkozásának hatására.

Mielőtt rátérnénk a mű vizsgálatára, érdemes áttekinteni Benzaiten Japánba kerülésének, valamint alakváltozásainak történetét.

Sarasvatī

Sarasvatī eredetileg a Himalájából eredő, azonos nevű folyót személyesítette meg, amely különböző tektonikus mozgások következtében egy bizonyos korban eltűnt a föld felszínéről, a közhiedelem szerint azonban továbbra is folyik a föld alatt. Alakjához a hívők sikerességért, élelemért, jólétért, valamint kreativitásban megnyilvánuló termékenységért, azaz inspirációért imádkoztak. Az utóbbinak

¹ Az istennő nevének egy másik írásmódja is ismert Japánban (弁才天). A kettő közötti különbségre a tanulmány egy későbbi része ad választ.

köszönhetően válhatott az istennő a tudományok és művészetek pártfogójává, amely később első számú feladatköre lett. Emellett, részben talán a folyó áramlásához társult képzetek miatt, Sarasvatīt a beszéd istennőjével, Vāc-csal is azonosították.² Lótusztrónon ülő, gyönyörű nőként ábrázolják. Kettő vagy négy karja lehet, amelyekben a tiszta tudást vagy a *Védákat* szimbolizáló könyvet, a spiritualitás erejét jelző kristályolvasót, valamint a tudás kifejeződését szimbolizáló indiai lantot, *vīnát* tart.

Sarasvatī alakját számos más indiai istenséggel együtt a buddhizmus is beemelte a védelmezői közé. A legfontosabb szöveg, amelyben alakja megjelenik, az *Aranyfény-szútra* (*Suvarṇaprabhāsottama-sūtra*, japán: *Konkōmyō-saishō-kyō* 金光明最勝王經 vagy *Konkōmyō-kyō* 金光明經), egy i. sz. 4. századból származó *mahāyāna* szútra, amelyben már megfigyelhetők az ezoterikus buddhizmus bizonyos jellegzetességei. Ide sorolható többek között az égtájórző *lokapālák* (*shitennō* 四天王), valamint a hindu istennők – Sarasvatīn kívül a szerencseistennő Laksmī és a földistennő Ḍṛdha – varázsigéikkel (*dhāraṇī*) együtt történő szerepeltetése.³

A szútra elsődleges témája az állam védelme. Fejezetei a *lokapālák* és más istenségek védelmét ígérik azoknak az uralkodóknak, akik a buddhizmust támogatják. Emellett a mű a népszerű hindu istennők – valamint az általuk ígért különböző természetű jótétemények – révén nemcsak az uralkodókhoz, de különböző egyéb rétegekhez is szólni kíván. A buddhizmus köznép körében való elterjedésével ugyanis elsősorban a hinduizmusból beemelt istenségek vagy *devák* feladatköre volt az, hogy megfeleljenek az egyszerű emberek világiasabb természetű elvárásainak.⁴

A Sarasvatīról elnevezett fejezetben (*Sarasvatī-parivarta*) az istennő megfogadja Buddhának, hogy a Tan és a szútra fenntartásának érdekében ékesszólással, jó memóriával és bölcsességgel áldja meg azokat, akik a szútrát hirdetik, hallgatóságát pedig bölcsességgel, kreativitással, valamint a különböző művészetekben és mesterségekben való jártassággal ruházza fel. Ezt követően elmagyarázza egy rituális fürdő végrehajtását, amely által elérhető a tökéletes megvilágosodás.⁵

² Ludvik 2007a: 15–16, Ludvik 2007b: 97–115.

³ Kanaoka 2001: 26–30.

⁴ Suzuki 2008: 1178–1186.

⁵ A Taishō kiadású buddhista kánon három kínai változatát rögzíti az *Aranyfény-szútrának*, különböző szanszkrit eredetiknek megfelelően: Dharmakṣema (CBETA, T16, no. 663), Baogui 寶貴 (T. 16, 664) és Yijing 義淨 fordítása (CBETA, T16, no. 665).

Szerepe tehát hasonló, mint a *Védák*ban, ezúttal a Tan hirdetéséhez szükséges ékesszólásra és bölcsességre vonatkoztatva. Habár az általa ígért segítség világi elemeket is tartalmaz, a világi jellegű jótétemények, amelyeket a szútra hallása okoz, mind a Buddha megvilágosodásából erednek. Ez foglaltatik benne a szútrában, amelyen keresztül az ki tudja fejteni áldásos tevékenységét. A világi és transzcendentális célok tehát nem zárják ki egymást, a buddhizmus végső célja, a megvilágosodás az érző lények jólétével is összefüggésben áll.⁶

Sarasvatī alakváltozásai Japánban

Sarasvatī alakja kínai közvetítéssel, a 7–8. században került be Japánba. Alakját elsősorban az *Aranyfény-szútrán* keresztül ismerték meg, amely az állam védelmére irányuló témája miatt hamarosan az egyik legfontosabb szútra lett az országban. Az istennő nevét Biancaitianként 辯才天, az „ékesszólás istennőjeként” fordították kínaira, amelynek mintájára Japánban a Benzaiten 弁才天 megnevezés terjedt el.

A szútra Yijing 義淨 (635–713) nevéhez fűződő fordításában az istennő nyolckarú formában jelenik meg. A kezeiben tartott eszközök: az intenzív koncentrációt jelképező íj és nyíl, a tudatlanságot elvágó kard, a vágy, a viszolygás és a tudatlanság feletti győzedelmeskedést szimbolizáló háromágú szigony, a megvilágosodás útjában álló akadályokat elhárító szekerce, a tudat szilárdságát jelképező *vajra* (gyémántjogar), a tankerék, valamint a kószáló gondolatokat megkötő lasszó.⁷ A japán ábrázolások elsősorban ezt a leírást vették alapul, ám a shingon 真言 irányzat szövegei, valamint az Anyaméh-világ mandala alapján elterjedt az istennő japán lantot vagy *biwát* 琵琶 tartó, kétkarú formája (*Myōon-ten* 妙音天) is, amely jobban megfelelt az eredeti hindu ábrázolásoknak.⁸

A Kamakura-kortól (1185–1333) hirtelen ugrásszerűen megnőtt a Benzaiten-ábrázolások száma. Ez volt az az időszak, amikor az ezoterikus buddhizmusnak köszönhetően a *honji-suijaku* 本地垂迹 elmélet széles körben elterjedt Japánban.⁹ Ennek a folyamatnak a részeként a buddhákat és bódhiszattvákat, valamint azok

⁶ Suzuki 2010: 1108–1109.

⁷ CBETA, T16, no. 665, p. 434, b27–c10.

⁸ Ludvik 2007: 19.

⁹ A tendai irányzathoz köthető elképzelés, amely szerint a buddhákat a lények megmentésének érdekében különböző alakokat öltve – így Japánban *kamiként* – jelennek meg a világban. A buddha a valódi lényeg (*honji* 本地), a vele azonosított *kami* pedig annak csak adott időben, adott helyen működő megnyilvánulási formája (*suijaku* 垂迹).

kísérőit, a hindu eredetű *devákat* is megfeleltették különböző őshonos istenségeknek (*kami* 神). Folyóisten eredete miatt Benzaitent a helyi vízisteneknek feleltették meg, ezért szentélyei kivétel nélkül folyók, tavak vagy a tenger közelében fekvő területekre épültek. Ezek a helyek régtől fogva kultikus jelentőséggel bírtak: vízzel és hegygel összefüggő természetistenek lakhelyei voltak, amelyeket könnyen azonosíthattak a folyóistennő Benzaitennel.

Mivel a vízzel és hegygel összefüggésben álló istenek Japánban többnyire kígyó vagy sárkány alakját vették fel, hamarosan Benzaiten ábrázolásaiban is megjelent ezeknek a lényeknek a motívuma. Ez a folyamat akkor érte el végpontját, amikor a tendai 天台 irányzat az istennő alakját összekapcsolta a kígyó alakú vízistenek képviselőjének tekinthető Uga-jinnal, vagy Uka-no-kamival 宇賀神.

Az Uga-jin nevű istenség eredete a mai napig homályos. A gabona, valamint a termékenység és bőség *kamijaként* tisztelt istenséget kígyó alakban, általában öregember fejjel ábrázolják. Nevét a *Japán nyelvi nagyszótár* az *uke* 食, „élelem” kifejezésre vezeti vissza, a név valódi eredete azonban egyelőre még nem tisztázott teljes mértékben.¹⁰ Többnyire a krónikában megjelenő Uka-no-mitama nevű gabonaistenre vezetik vissza, Benzaiten alakjától függetlenül azonban nem szerepel írásos forrásban, ezért valószínűleg helyi, vagy több gabonaisten összeolvadásából létrejött istenség lehet, amely a víz és termékenység jelképeként került bele Benzaiten ábrázolásába.¹¹

Az őshonos istenek mellett a buddhizmus elképzelései is fontos szerepet játszottak abban, hogy a kígyó-szimbolika megjelent a Benzaiten-ábrázolásokban. Benzaiten alakját ugyanis a *nāgák*kal, az indiai hitvilág vizeket őrző, kígyószerű lényeivel is összefüggésbe hozták, amelyeket a buddhizmus tanvédő istenségként emelt be a rendszerébe. Az azonosítás egyik alapja a kígyószerű lények vízzel való kapcsolata lehetett, a másik pedig a bőség vagy jólét motívuma, amely ezekhez az alakokhoz kapcsolódott. A hagyomány szerint ugyanis a *nāgák* virágzást és jólétet hozhatnak a felügyeletük alá tartozó területekre, emellett birtokukban található a „kívánságteljesítő drágakő” vagy *cintāmaṇi* (japánul: *nyoi hōju* 如意宝珠), amely a Benzaiten ábrázolások egyik leggyakoribb motívumává vált Japánban.

Mindezek hatására az *Aranyfény-szútrában* leírt, nyolckarú forma a 13. századra a kígyóval együtt ábrázolt Uga-Benzaitenné 宇賀弁財天 változott. Ez az ábrázolás azokon az apokrif szövegeken alapul, amelyeket „Benten három szútrájának”

¹⁰ *Nihon kokugo daijiten* 日本国語大辞典 I. 1972: „Uga-jin” szócikk.

¹¹ Getty 1941.

(*Benten sanbukyō* 弁天三部經) is neveznek. A *szútrák* a Kamakura-kor elején íródtak Japánban, és olyan gyakorlatokat tartalmaznak, amelyek révén Benzaiten segítségével rövid idő alatt boldogsághoz juttató érdemek szerezhetőek.¹²

A szövegekben az istennő nyolckarú formában jelenik meg, amelyekben a baloldalon lándzsát, drágakő kereket, drágakő íjat és „kívánságteljesítő drágakövet” tart, a jobb oldalon pedig kardot, botot, kulcsot és drágakő nyilat. Az *Aranyfény-szútrában* szereplő balta, *vajra* és lasszó tehát lecserélődött botra, kívánságteljesítő drágakőre és kulcsra. Ezek által az attribútumok által Benzaiten jóléttel való kapcsolata került hangsúlyozásra. A fején található *shintō* kapu (*torii* 鳥居) mögött emberarcú fehér kígyó alakjában jelenik meg Uga-jin. Egyes ábrázolásokon nemcsak a kíséretében jelenik meg a kígyó, de az istennő maga is kígyó alakot ölt. Ide sorolhatóak a Tenkawa Benzaiten mandala 天川弁財天曼荼羅 néven ismert szentképek, amelyeken az istennő maga is kígyó alakban jelenik meg.¹³ A szöveges források közül említést érdemel többek között az Enoshima Engi, ez a Kōkei 皇慶 (997?-1049) Tendai szerzetesnek tulajdonított, 1047-ben keletkezett mű, amelyben Benzaiten a Munetsuchi 無熱池 (Anavatapta) nevű *nāga*-király harmadik lányaként jelenik meg.¹⁴

Ahogy az ábrázolásokból is kitűnik, az *Aranyfény-szútrában* még a bölcsesség istennőjeként megjelenő Benzaiten szerepköre lassan megváltozott. A termékenység szimbolizáló kígyóval, valamint a „kívánságteljesítő drágakövet” őrző *nāgákkal* való kapcsolatának köszönhetően a bőség és jólét istennője lett. Amikor a Muromachi-korban 室町 (1392–1573) kialakult a „hét szerencseisten” koncepciója, az alakok közé Benzaitent is beemelték, aminek köszönhetően

¹² A három szöveg a következő: *Bussetsu saishō gokoku Ugaya tontoku nyoi hōju daranikyō* 仏説最勝護国宇賀耶頓得如意宝珠陀羅尼經 (A Buddha által tanított dhāraṇī szútra az ország leghatékonyabb védelméről, Ugaya azonnal hozzáférhető, kívánságteljesítő drágaköve által); *Bussetsu sokushin hin den fukutoku enman Uga shinshō bosatsu byakuja jigen sannichi jōjūkyō* 仏説即身貧軀福德円満宇賀神將菩薩白蛇示現三日成就經 (A Buddha által tanított szútra arról, hogyan változtassuk a szegénységet háromnap alatt tökéletes boldogsággá jelen életünkben, az isteni hadvezér és bódhiszattva, Uga fehér kígyóként való megjelenése által); *Bussetsu Ugajinnō fukutoku enman daranikyō* 仏説宇賀神王福德円満陀羅尼經 (A Buddha által tanított dhāraṇī szútra a tökéletes boldogság Uga-jin király általi eléréséről).

¹³ Jelenleg négy példány ismert, amelyeket a következő helyeken őriznek: két példányt a Nara-tartománybeli Sakurai-városban 桜井 található Hase-dera Nōman-in templomában 長谷寺能満院 (Az egyik Rinkei 琳賢 alkotása 1546-ból, a másik egy Takuma Hōgannak 詫間法眼 tulajdonított példány a Muromachi-korból); egy példányt a Shiga-tartománybeli Ōtsu-városban 大津 található Ishiyama-derában 石山寺, egy másik Muromachi-kori példányt pedig a Kōya-hegyi Shinnō-inben 高野山親王院 (Nakajima 2009: 128–138).

¹⁴ Érdekes összecsengés, hogy az eredeti Szaraszvati-folyó a Himalájában eredt, azon a helyen, ahol az Anavatapta-tóval azonosított Manaszarovár-tó is található. A hagyomány szerint a tóból négy mitikus folyó ered, amelyek az egész emberi világot ellátják vízzel.

a nevében is változás ment végbe: a „képességet, tehetséget” jelentő *zai* 才 írásjegyét az azonos olvasatú, „vagyont” jelentő írásjegy 財 váltotta fel.

Benzaiten kultuszában azonban nemcsak az evilági célok kerültek előtérbe, tisztelete ugyanis szoros kapcsolatban állt az ezoterikus buddhizmussal. Mind a shingon, mind a tendai irányzat hegyre helyezte a központját, így különösen fontos volt számukra, hogy a vízellátást biztosító vízisteneket, köztük Benzaitent is, irányzatuk védelmezőiként beemeljék a panteonjukba. Az istennő alakjához ezoterikus értelmezés is kapcsolódott, amely a buddhizmus szempontjából magyarázta annak ikonográfiai jellegzetességeit, tiszteleti helyeit és szerepkörét. Ebben az ezoterikus értelmezésben kiemelt szerepet játszott a kettősségek – az anyagi és a transzcendens világ, vagy a végső valóság és a konvencionális igazság kettőssége – mögött rejlő egység gondolata, amely leginkább a kígyóval ábrázolt Uga-Benzaiten alak értelmezésében érhető tetten.

A Keiran shūyōshū

Az egyik mű, amely részletesen foglalkozik a témával, az 1348-ra datált *Keiran shūyōshū* 溪嵐拾葉集 (*Viharos hegyi patakokban gyűjtött levelek gyűjteménye*), amely a *Taishō shinshū daizōkyō* 大正新脩大藏經 76. kötetében található 2410-es számmal. Az enciklopédikus jellegű művet a tendai szerzetes, Kōshū 光宗 (Más olvasattal: Kōjū, 1276–1350) nevéhez kötik, aki 1311 és 1347 között jegyezte le művét. Eredetileg 300 részből (*kan* 卷) állt, amelyből 113 maradt fenn máig. Elsősorban a tendai irányzat kultikus gyakorlatait, tanításait és filozófiáját tartalmazza, de a buddhista tanítások mellett számos egyéb témát is érint, például a politika, orvoslás, költészet, harci stratégia, földművelés vagy az asztronómia területeit. A műben erősen érezhető a *shinbutsu shūgō* 神仏習合, azaz a buddhák és az őshonos japán istenségek összeegyeztetésének a hatása, amely a középkori vallásos gondolkodás fő áramlatának tekinthető, és amely a tendai irányzathoz kötődő *honji-suijaku* elméletben teljesedett ki.

Benzaitenhez két fejezet kapcsolódik: a *Benzaiten hiketsu* 辨財天秘訣 („Benzaiten tiszteletének titkos módszerei”),¹⁵ amely az istenalak szimbolikus jelentésének értelmezésével és kultikus gyakorlataival foglalkozik, valamint a *Benzaiten engi* 辨財天縁起 („Benzaiten karmikus eredettörténetei”), amely a

¹⁵ SAT, T76, no. 2410, p. 619, c02 – p. 624, c01.

főbb tiszteleti helyeket tárgyalja.¹⁶ A jelen tanulmány a *Benzaiten hiketsu* című fejezet alapján tekinti át a kettősségek meghaladásának gondolatára vonatkozó legfontosabb megállapításokat.

Benzaiten mint a nem-kettősség megtestesítője a *Keiran shūyōshū* szimbolikájában

A *Benzaiten hiketsu Honji no koto* 本地事 („A *honji* alakokról”)¹⁷ című alfejezetében a következő magyarázatot találjuk a Benzaitennel összefüggésbe hozott Uga-jin istenség nevére vonatkozóan:

(...) Továbbá Sange daishi¹⁸ magyarázata úgy szól: [Benzaiten] Ég és Föld összefüggéseinek varázslatos gyermeke. Ezért Ég és Föld, valamint a *yin* és a *yang* erő a valóság végső elve és a megismerés nem-kettősségéből [egységéből] hozza létre Uga-jin testét. Ez az Uga-Benzaiten érdeme. A titkos tanítás ezért úgy szól: „Az *u* [szótag] az Ég. Az Ég játssza az apa szerepét. [Ez a] Gyémánt [Világ]. A *ga* [szótag] a Föld. A Föld játssza az anya szerepét. [Ez az] Anyaméh [Világ]. A *jin* [szótag] az Ember. Ennek lényege¹⁹ a nem-kettősség. Ez a *Susiddhi* [világát] jelöli. Együtt Eget, Földet és Embert, e hármat Uga-jin királynak nevezzük.

或又山家大師御釋云。天地經緯ノ靈童也 云々 仍天地陰陽以理智不二ヲ爲宇賀神ノ體ト也。是ハ宇賀辨才ノ徳也。故祕決云。宇ハ者天也。以天爲父 金剛 賀ハ者地也。以地爲母 胎藏 神者人也。以不二爲體。 蘇悉地意也 兼タルヲ天地人ノ三際ヲ名字賀神王ト也。²⁰

¹⁶ SAT, T76, no. 2410, 624, c03 – p. 628, c07. Az *engi* műfajmegjelölés, amely templomok és *shintō* szentélyek eredetét, különleges jelentőségét magyarázza a *shinbutsu shūgō* elve alapján.

¹⁷ A *honji* megnevezés azokra a buddhákra vagy bódhiszattvákra utal, amelyek Benzaiten alakját mint ideiglenes megnyilvánulást (*suijaku* 垂迹) öltik magukra, hogy a lényeket a nekik legmegfelelőbb formában segíthessék. Habár Benzaiten a buddhizmussal került Japánba, mint hinduizmusból beemelt tanvédő istenséget *suijaku* formaként értelmezték, egyszóval a *shintō* istenségekkel azonos kategóriába sorolták. Talán ezért is lehet, hogy tiszteleti helyei elnevezésükben is kivétel nélkül *shintō* szentélyek (*jinja* 神社), nem pedig buddhista templomok.

¹⁸ Saichō 最澄 (767–822), a tendai irányzat megalapítója.

¹⁹ Szó szerint: a formája, teste. Mivel ez esetben nem kizárólag az ember fizikai testéről van szó, hanem a szöveg a fizikai és a transzcendens sík kettősségének feloldódását látja a *Susiddhi* világgal azonosított emberben, a „lényeg” szót használtam a fordításban.

²⁰ SAT, T76, no. 2410, p. 620, a26–b02.

A valóság végső elve (*ri* 理) és a megismerő tudatosság (*chi* 智) értelmezhető az alany és tárgy kettősségeként, amely a végső valóság szintjén feloldódik. A *rit* a világot alkotó hat elemmel (föld, víz, tűz, levegő, tér és tudatosság), a *chit* pedig a hatodik elemmel, a tudatossággal hozzák összefüggésbe. A kettő nem áll szemben egymással, hanem egymástól függ, és kölcsönösen feltételezi egymást.

Az ezoterikus buddhizmus központi elképzelése a nem-kettősség (*funi* 不二) fogalma, azaz a relatív és végső igazság lényegi azonossága, amely az ezoterikus iskolák rituáléi során használt Két Világ mandalában (*ryōkai mandara* 兩界曼荼羅) is visszatükröződik. A Gyémántvilág mandala (*kongōkai mandara* 金剛界曼荼羅; szanszkrit: *vajradhātu-maṇḍala*) a végső igazság elpusztíthatatlanságának jelképe. Dainichi buddha 大日如来 (Mahāvairocana) bölcsességét szimbolizálja, akinek a megvilágosodása olyan szilárd és minden szenvedést összetörő, akár a gyémánt. Az Anyaméhvilág mandala (*taizōkai mandara* 胎藏界曼荼羅; szanszkrit: *garbhadhātu-maṇḍala*) ennek a relatív, anyagi világban való működését, Dainichi együttérzését fejezi ki: az összes buddha és bódhiszattva belőle jelenik meg, hogy a lényeket a megvilágosodás felé vezesse, hasonlóan ahhoz, ahogy az anyaméh táplálja, neveli a magzatot, és mindent magába foglal. E két ellentét egyesüléséből épül fel a világ, a valóság teljessége, amelyet a transzcendens buddha, Dainichi szimbolizál. A két mandalában tehát a végső és relatív igazság, a transzcendens és anyagi világ azonossága fejeződik ki, amelyet a *ri* és *chi* fogalompárnak is megfeleltettek: a *ri* az Anyaméh világgal, a *chi* pedig a Gyémánt világgal áll összefüggésben.

A tendai irányzatban a kettősségek feloldása a hármasságok (*sanbu* 三部) bevezetése révén ment végbe, ami több ponton is visszaköszön a filozófiájában. Ide sorolható többek között a Hármasság (japán: *sandai* 三諦) tanítása is, amely szerint a végső valóságnak megfelelő „Üresség Igazsága” (*kūtai* 空諦), a konvencionális valóságnak megfelelő „Látzólagos Igazság” (*ketai* 假諦), valamint a kettő elválaszthatatlanságát kifejező „Közép Igazsága” (*chūtai* 中諦) között nem áll fenn sem időbeli, sem hierarchikus viszony. A három mindig tökéletesen áthatja, és kölcsönösen magában foglalja egymást. A mandalákra vonatkoztatva a hármasságok szerepe úgy mutatkozott meg, hogy a Gyémánt és Anyaméh világ mellé a kettő egységének birodalmát is beemelték (*Susiddhi*, „tökéletes megvalósítás”, japánul: *Soshitsuji* 蘇悉地).²¹

²¹ Ez a három megfelel a három *tendai* átadási hagyománynak, vagy beavatásnak: Gyémánt Világ, Anyaméh Világ és Soshitsuji.

A szöveg Ugajin nevének három szótagját megfelelteti a két mandalának, valamint az egységüket jelképező Susiddhi birodalmának. A leírás érdekessége, hogy a kínai filozófia fogalmait is beemeli a rendszerbe. A *yin* és *yang* egymást kiegészítő működését párosítja a kettőségek mögött rejlő végső egység buddhista gondolatával, a tendai irányzat filozófiájában jelentős szerepet játszó hármasságok sorát pedig kiegészíti az Ég-Föld-Ember hármassággal. Ezeken a képzettársításokon keresztül a szöveg az univerzum teljességét sűríti az istenség nevébe. A szimbolika folytatódik az alak ikonográfiai jellegzetességeinek tárgyalása során is:

Amikor ennek *suijaku* formájáról beszélünk, fehér kígyó alakban jelenik meg. A kígyótest a három méreg²² szélsőséges felhalmozódásának formája, ezért magában foglalja a három kedvezőtlen ösvényt.²³ A fehér szín a tiszta jót fejezi ki, ezért magában foglalja a három kedvező ösvényt.²⁴ A fentiek alapján a fehér kígyótest mind a hat világot magában rejti. Továbbá, ez a tiszteletreméltó alak jobb kezében a bölcsesség kardját fogja. Minden *dharma* (lételem) elműlik, ezért ez az üresség-szemlélet két kocsijának (a *śrāvakák* és *pratyekabuddhák*) világa. Bal kezében a kívánságteljesítő drágakövet tartja. Minden *dharma* sárkányszülött,²⁵ ezért ez a konvencionális igazság bódhiszattva világa. A feje tetején található egy öregember alakja. Ez a buddhaság gyümölcsének felmerülése, ezért a középút buddha-gyümölcsének Tan-kapuja. A fentiek alapján ennek [az alaknak] a megjelenése teljesen magában foglal százezer világot.

サレハ其垂迹ヲ云時。以白蛇爲體。蛇身是三毒極盛ノ體ナル故ニ。三惡道ノ攝ル也。白色ナルハ表スルカ白善。故ニ。三善道ヲ攝ル也。已上以テ白色ノ蛇體ヲ六法界ヲ攝盡ル也。云々 次此尊ノ右ノ手ニ持智劍ヲ。萬法亡泯ノ故ニ。空觀ノ二乘界也。左手持如意寶珠ヲ。萬法龍生ノ故ニ。假諦ノ菩薩界也。頂上ニ有老翁形。是佛果ノ昇出ノ故ニ。中道ノ佛果ノ法門也。已上以テ此形貌ヲ十萬界ヲ窮盡ル也。²⁶

²² A sóvárgás, ellenszenv és tudatlanság, azaz a létesülést és szenvedést generáló három gyökérok.

²³ Az újjászületések három legkedvezőtlenebb módja: pokollakó lények, éhező szellemek és állatok.

²⁴ Az emberek, az *asurák* (hadakozó istenek, félistenek) és az istenek világa.

²⁵ Ez a kijelentés a későbbiekben talán érthetővé válik a *Keiran shūyōshū* szimbolikájának ismeretében, amely a sárkányban vagy kígyóban az eredendő megvilágosodás szimbólumát látta.

²⁶ SAT, T76, no. 2410, p. 620, b17–b25.

A szövegrészlet az istenség megjelenésének elemeit felelteti meg a buddhizmus tíz világának. Alakja egyszerre tartalmazza a kedvező és kedvezőtlen létformákat: a létforgatag (*samsāra*) világait Uga-jin kígyótestével hozza összefüggésbe, a magasabb létformákat pedig a Benzaiten kezeiben tartott attribútumokkal, valamint a feje tetején található kígyóalak öregember-fejével. Láthatjuk, hogy maga az istenalak szimbolikusan valamennyi létformát és világot magában foglalja. A kígyó formát a létesülést és szenvedést generáló három gyökérok megtestesítőjeként azonosítja, azaz a világhoz kötöttség legszélsőségesebb és legnegatívabb formájában nyilvánul meg benne. Az, hogy ez a kígyótest „fehér”, a *samsārā*ban létezés kedvezőbb aspektusait képviseli, ám a kígyóalak még így is a létforgatagba merülés, a világhoz kötöttség megtestesülése.

A *Benzaiten hiketsu* fejezet különlegessége, hogy a buddhista kozmológia alapján elképzelt univerzumot az emberi testtel és pszichével is analógiába állítja, amely rendszerben Benzaitennek is meghatározott helye van. Erről részletesen a *Shōjin Benzai no koto* 生身辨財事, azaz a „Benzaiten a fizikai testben” című alfejezetben olvashatunk:

Először is arról, hogy a sárkányistenség a tenger legmélyén él: Általánosan elmondható, hogy a sárkány teste²⁷ a három méreg végső kibontakozásának formája. A születés-halál körforgásába merülés eredendő forrása. Ezért lakik a tenger legmélyén. Továbbá, a világban tartózkodás igaz tanításában [mindez] ilyen kifejeződést nyer: A mi „víz-kerekünkben” található a tüdő szerve.²⁸ Abban arany színű víz van. Ebben egy három *sun*²⁹ hosszúságú kígyó lakozik. Ez a mi hatodik tudatosságunk királya. A tüdő az, ahol a nyugati irány Csodálatos Megfigyelő Bölcsessége³⁰ lakozik. A Csodálatos Megfigyelő Bölcsesség a hatodik tudatosság, a helytelen és helyes megkülönböztetésének tudatossága [átalakított formában]. Egyszóval nem más, mint az igaz-hamis [kategóriáiban való] gondolkodásunk megvilágosodott formája. [Szanszkrit] mag-szótagja (*bīja*)³¹ a *hūṃ*. Ez nem más, mint Benzaiten mag-szótagja.

²⁷ *Eshin* 依身: a test mint az érzékszervek alapja, fizikai test.

²⁸ *Suirin* 水輪, szanszkrit *jala-maṇḍala*: a buddhista kozmológia szerint a világ kialakulásának folyamatában létrejövő, a világot hordozó négy „kerék”, vagy „korong” (tér, szél, víz, fém/arany) közül a harmadik. Itt a mikrokozmoszként megközelített testben jelöli a vízzel összefüggésbe hozott területeket.

²⁹ A kínai eredetű mértékegység (*cun* 寸) kb. 3 cm.

³⁰ *Myōkanzatchi* 妙觀察智, szanszkrit: *pratyavekṣā-jñāna*.

³¹ Japán: *shuji* 種子. A *Siddham* írás betűivel leírt szanszkrit szótagok, amelyek spirituális tartalmakat

Egyszóval a mi nem-alkotott, eredendő megvilágosodásunk³² kezdetektől meglévő egésze kígyó alakú.”

先龍神ハ居大海最底ニ事ハ。凡龍畜ノ依身ハ三毒極成ノ體。生死沈沒ノ本源也。故ニ大海ノ最底ニ居住ス 又能居ノ正法ニモ有此表示。我等カ水輪ノ中ニ有肺ノ藏。其中ニ有金色ノ水。其中ニ三寸ノ蛇在之。我等カ第六ノ心王也。肺ノ藏ハ西方ノ妙觀察智ノ所在也。妙觀察智ハ第六識邪正分別識也。即是我等是非思量ノ覺體也。其種子ヲ云ハ⁵字也。此字即辨才天ノ種子也。所詮我等カ無作本覺ノ本有全體ハ蛇形也。³³

Az ezoterikus buddhizmus gyakorlata a test, a beszéd és a tudat hármasságának elsősorban szimbolikus gyakorlatok által végbevitt átalakítására irányul oly módon, hogy az kiváltsa a buddhává válás állapotát. A gyakorlat középpontjában a tudat áll, amelyben a testi szinten a *mudrāk*, a beszéd szintjén a *mantrāk*, a tudat szintjén pedig a mandalák segítségével történő vizualizáció révén felkelthető a megvilágosodás magja, a *bodhicitta*. Ez a folyamat visszahat a testre is, azaz az ezoterikus buddhizmus elképzelése szerint a gyakorló már ebben a fizikai testében elérheti a buddhaságot (japán: *sokushin jōbutsu* 即身成仏). A *Keiran shūyōshū* leírásában az emberi test mint mikrokozmosz a mandalaként elképzelt univerzum leképeződése. A buddhista kozmológiában a világ egyik alapját képező „víz-kerék” a tüdő területének felel meg, amely az elemek közül a vízzel áll összefüggésben. A *nāgāk* vízi lények, ebből következik a gondolat, hogy a testben található vizes régiókban is él egy kígyó, amely mentális szinten a hatodik tudatosságnak felel meg.

A *yogācāra* filozófia a tudatosság nyolc szintjét különbözteti meg. Az első öt az egyes érzékszervekhez kötődik. A hatodik tudatosság, a *mano vijñāna* (japán: *ishiki* 意識) mint hatodik érzék a bejövő információkat rendszerezve ítéleteket alkot. A hetedik tudatosság az ego kialakulásáért felelős *manas* (japán: *mana-shiki* 末那識), végül a nyolcadik az *ālaya vijñāna* (japán: *araya-shiki* 阿賴耶識), vagy „tárház-tudatosság”, amely a karmikus tapasztalatok alapjaként szolgáló magokat hordozza. A tudat megtisztításával ez a nyolc tudatosság átalakítható a négy bölcsességgé (*catvāri jñānāni*; japán: *shichi* 四智), amelyet az ezoterikus

---

hordoznak.

³² *Hongaku* 本覺: „eredendő megvilágosodás”. A *tendai* filozófiája szerint minden tapasztalati jelenség, legyen az jó vagy rossz, ennek a megnyilvánulása.

³³ SAT, T76, no. 2410, p. 623, b01–b10.

buddhizmus kiegészített egy ötödik bölcsességgel, hogy egyenként megfeleltethesse őket a mandalákon ábrázolt öt bölcsesség-buddhának.³⁴

Ebben a rendszerben a hatodik tudatosság felel a megkülönböztetésekért, egyszóval ez képezi az elhomályosult, kettősségekben való gondolkodás forrását. A szöveg a kígyóval szimbolizálja a tudatnak ezt a potenciális veszélyt hordozó aspektusát. Ez a tudatosság ugyanakkor megfelelő módszerekkel a Csodálatos Megfigyelő Bölcsességgé (*myōkanzatchi* 妙觀察智) alakítható, amely látni képes minden lény és jelenség általános és egyéni jellegzetességeit. Ezt a víz elemével, a nyugati iránnyal, valamint Amitābha buddhával hozzák összefüggésbe.

A *nāga* a buddhizmusban eredendően ambivalens természettel bír: számos történet tanúskodik arról, hogy a hinduizmus sokszor zabolázatlan természettel bíró istenségeit a Tan ereje állítja a buddhizmus szolgálatába, aminek köszönhetően a későbbiekben a *nāgák* a Buddha megvilágosodásának erejét hordozó ereklyék vagy tanítások őrzőjeként jelennek meg. Ez alapján az elképzelés alapján az e világhoz kötődést, ragaszkodást szimbolizáló *nāgának* birtokában van a megvilágosodás forrása is.³⁵

Az azonos mag-szótag, valamint a kígyóval való asszociáció miatt jelenik meg a rendszerben Benzaiten alakja. A korábbiakban láttuk, hogy a Benzaiten-szimbolikában nagy jelentősége van a kettősségeknek, illetve azok meghaladásának, hiszen annak megjelenése is tartalmazta az anyagi világ és a buddha-világok, valamint a negatív késztetések és a megvilágosodás jelképeit. Nem különös ezek után, hogy a szöveg a kettősségek kialakulásáért felelős tudatosság transzformációját valamilyen módon Benzaiten alakjához köti, és az istennő vizualizálásával, valamint a vele összefüggésbe hozott szimbólumok használata által teszi lehetővé.

³⁴ Az öt érzék tudatossága *krtyānuṣṭhāna-jñānā*vá alakítható (japán: *jō shosa chi* 成所作智, „a bölcsesség, amely tökéletességre viszi, amit meg kell tenni”, a képesség, hogy az érző lények javára legyünk), amely a levegő eleméhez, az északi irányhoz és Amoghasiddhi buddhához köthető. A *manasból* jön létre a *samatā-jñāna* (japán: *byōdōshō chi* 平等性智, „a megkülönböztetés nélküli természet bölcsessége”, a minden jelenséget egyenlően kezelő bölcsesség), amely a tűz elemével, a déli iránnyal és Ratnasambhavával áll összefüggésben. Az *ālaya-vijñāna* átalakításának eredményeképpen jön létre az *adarśana-jñāna* (japán: *daienkyō chi* 大圓鏡智, „hatalmas, tökéletes tükörbölcsesség”, a világ valós természetét torzítás nélkül visszatükröző bölcsesség), amely a föld elemével, a keleti iránnyal és Akṣobhyával hozható összefüggésbe. Az ezoterikus buddhizmus által bevezetett ötödik bölcsesség a *dharmadhātu-prakṛti-jñāna* (japán: *hokkai taishōchi* 法界體性智, „a *dharmakāya* lényegi természetének bölcsessége”, a valóság természetének valós megértése), amelyet a tiszta tudatosságból, az *amala-vijñānából* vezetnek le. Ez Mahāvairocana buddhával, a középpel és a tér elemével áll összefüggésben.

³⁵ Bloss 1973: 43–44. A szerző a Tang-kori kínai zarándok, Xuanzang 玄奘 (i. sz. 602–664) feljegyzéseire hivatkozik.

A gondolat, hogy a kettősségeket magában foglaló Benzaiten révén a potenciális veszélyt jelentő erők jó irányba terelhetőek, nem itt jelenik meg először a műben. A *Honji no koto* fejezet idéz egy történetet, amely a *Bussetsu Ugajinnō fukutoku enman daranikyō* 仏説宇賀神王福德円満陀羅尼經 (*A Buddha által tanított dhāranī szútra a tökéletes boldogság Uga-jin király általi eléréséről*) című apokrif szútrából származik.³⁶ A történet szerint, habár a három világ buddhái az érző lényeket bölcsességgel és jóléttel látják el, a „zabolátlan, vad istenségek” (*kōjin* 荒神) vezetője haragra kel, és három istenséget küld, hogy elrabolják ezeket a jótéteményeket a lényektől. A három istenség a sóvárgás, az éhség-szomjúság, valamint az akadályok istensége, a *kōjinek* feje pedig nem más, mint az eredendő nem-tudás maga. A szöveg szerint az Uga-Benzaiten jobb kezében tartott kard segít elhárítani az akadályokat, a bal kezében tartott kívánságteljesítő drágakő segít megszüntetni az éhséget és szomjúságot, a feje tetején található fehér kígyó pedig segít elúzni a sóvárgás istenségét.³⁷ A *Kōjin* a buddhizmus és a hagyományos japán hitvilág kölcsönhatásának következtében kialakult istenség vagy istenségcsoport. Buddhista értelmezésben azt az erőt szimbolizálja, amelyből minden akadály ered, ez pedig nem más, mint a tudat megvilágosulatlan aspektusa, az eredendő nem-tudás.³⁸ Az Amoghavajrának (705–774) tulajdonított apokrif szöveg, a *Bussetsu daikōjin seyo fukutoku enman darani kyō* 仏説大荒神施与福德円満陀羅尼經 (*A Buddha által elmondott tökéletes dhāranī szútra a nagy Kōjin által adományozott jótéteményekről*) szerint ugyanakkor a *Kōjin* nem más, mint a Buddha egyik ideiglenes megjelenési formája, amelyet egyfajta ügyes eszközként (*upāya*) ölt magára, hogy a hitet és a gyakorlás iránti elkötelezettséget felkeltse az emberekben.³⁹ A hétköznapi tapasztalataink szintjén gátló tényezőkként megjelenő jelenségek és érzelmek, amelyeket a *Kōjin* szimbolizál, ugyanarra a forrásra vezethetőek vissza, mint a megvilágosodás, amelyet a Buddha képvisel, ez a forrás pedig nem más, mint a tudat. A szövegek tanúsága szerint a létforgatag szintjén negatív tényezőként megjelenő akadályok átalakítása Benzaiten alakja, valamint *mantrái* révén mehet végbe, amelyek által a buddhák jótéteménye

³⁶ Kanamoto Takuji tanulmánya teljes terjedelmében közli a *sūtrát* (Kanamoto 2002: 91–92).

³⁷ SAT, T76, no. 2410, p. 620, b25–c04.

³⁸ A népi vallásosság szintjén a *Kōjin* a tűzzel, természeti erőkkel vagy az elhunytak lelkével összefüggésbe hozott, ambivalens természetű házi istenség, amely különböző megbékítő rítusok révén tudja kifejezni áldásos tevékenységét. Érdekes adalék, hogy az elsősorban Nyugat-Japánban elterjed istenség a népi színjátékok és rítusok során többnyire kígyó alakban jelenik meg.

³⁹ Kanamoto tanulmánya ezt a szöveget is teljes terjedelmében közli (Kanamoto 2002: 90–91).

és bölcsessége eljuthat a lényekhez, azaz a tudat megvilágosodott aspektusában nyilvánulhat meg.

Úgy tűnik tehát, hogy Benzaiten alakja nemcsak magában foglalja a kettősségeket, valamint az azok mögött álló lényegi egységet, de funkciója éppen a negatív aspektusok legyőzésében, azok átalakításában áll.

A kígyó szimbolikája a *Keiran shūyōshū*ban

Még egy gondolatra érdemes figyelmet fordítani, ez pedig nem más, mint a középkori tendai filozófiában kiteljesedő kígyó-sárkány szimbolika, amely a *Keiran shūyōshū* Benzaitenhez kötődő fejezeteit erőteljesen áthatja. A fent idézet szövegrészlet szerint „nem-alkotott, eredendő megvilágosodásunk kezdetektől meglévő egésze kígyó alakú.”⁴⁰ A mondatban megjelenik egy különös jelentőséggel bíró kifejezés, az „eredendő megvilágosodás” (*hongaku* 本覺), amely a középkori tendai filozófia egyik központi gondolatának tekinthető.⁴¹

Az „eredendő megvilágosodás elmélete” (*hongaku sisō* 本覺思想) szerint a megvilágosodás nemcsak lehetőségként van jelen az érző lényekben, hanem minden lény és minden jelenség már eredendően megvilágosodott. Egész tapasztalati jelenségvilágunk, az élet minden megnyilvánulása, még az elhomályosult gondolatok is, úgy, ahogy vannak, valójában az eredendően megvilágosodott tudat megnyilvánulásai, kifejeződései. Ennek következtében a megvilágosodás megközelíthető, elérhető ezeken a jelenségeken keresztül, akár fizikai testünkben, ebben az életünkben is. A *hongaku* elméletet mindezek miatt az evilág abszolút igenléseként, megerősítéseként értékelik.⁴²

A *Keiran shūyōshū* szövegéből is kiténik, hogy a középkori tendai gondolkodók szemében a kígyó szimbolizálta ezt a mindent magában foglaló potencialitást, amely egyszerre szolgál a jelenségvilág és a végső valóság forrásaként. A szimbolikában nagy szerepet játszott a tendai irányzat központi szövegében, a *Lótusz-szútrában* (*Saddharma Puṇḍarīka sūtra*, japán: *Myōhō renga kyō* 妙法蓮華經)⁴³ megjelenő sárkánykirály lányának alakja. A szútra *Devadatta* fejezetében

⁴⁰ SAT, T76, no. 2410, p. 623, b10.

⁴¹ A tendai irányzatban játszott szerepét mutatja, hogy *tendai hongaku shisō*nak 天台本学思想 is nevezik.

⁴² Az „eredendő megvilágosodásról” lásd Habito 1995, Stone 1995, Sueki 1995, Tamura 1987.

⁴³ SAT, T9, no. 262.

leírt epizód szerint a Sāgara sárkánykirály palotájából Buddha elé járuló Mañjuśrī bódhiszattva a sárkánykirály nyolcéves lányát hozza fel példaként a *Lótusz-szútra* erejét bizonyítandó. Amikor Sāriputra kétségbe vonja, hogy a *nāga* nő létére már ebben az életében elérte a megvilágosodást, a sárkánykirály lánya átnyújt egy értékes gyöngyöt a Buddhának, majd férfivá változva a déli világban eléri a tökéletes megvilágosodást.

A sárkánykirály lányának alakja, valamint az epizód értelmezése több helyen is felbukkan a *Benzaiten hiketsu* fejezetben. A *Ryūnyo o motte Benzaiten o narau koto* 以龍女習辨財天事 („A Benzaiten-tisztelet gyakorlása a sárkánykirály lányán keresztül”) című alfejezetben a szöveg a sárkánykirály lányának alakját beemeli a Benzaitenhez kapcsolt asszociációk körébe. Ennek érdekében a sárkánykirály lányát először Nyoirin Kannonnal 如意輪觀音 azonosítja, amely Benzaiten eredeti, *honji* alakjaként is szolgál. Az is hozzájárulhat a különböző alakok közötti kapcsolathoz, hogy a tengerből kiemelkedő sziklán ábrázolt Kannont szintén gyakran kötötték a víz eleméhez. A szöveg emellett a drágakő motívumával igazolja a megfeleltetéseket: a sárkánykirály lányának értékes gyöngye összecseng a „kívánságteljesítő drágakővel”, amely mind Benzaiten, mind Nyoirin Kannon legfőbb attribútumának tekinthető.⁴⁴

Érdeemes megemlíteni, hogy a kívánságteljesítő drágakövet gyakran azonosították a Buddha-ereklyékkel, amelyek a hagyomány szerint a *nāgák* birtokában vannak. A *Keiran shūyōshū* a sárkánykirály lányának drágakövével kapcsolatban hozzát teszi, hogy az ereklyék azért kerülnek elő a tengerből, mert ez azt fejezi ki, hogy a sárkány kezdettől fogva birtokában van az eredendő megvilágosodás Tathágata-ereklyéjének, azaz benne rejlik a *dharma-kāyával*.⁴⁵ A drágakő tehát nemcsak a történelmi Buddha ereklyéire utal, hanem a *bodhicitta* (japán: *bodaishin* 菩提心), a megvilágosodásra irányuló tudat szimbóluma is, amely az ezoterikus buddhizmus értelmezésében magával a megvilágosodással egyenlő. Erre vonatkozik a *Keiran shūyōshū* egy másik részlete:

A sárkány-istenségek végső alapja a kívánságteljesítő drágakő. Ez a kívánságteljesítő drágakő az egyetlen tudat *samaya* formája.⁴⁶

⁴⁴ SAT, T76, no. 2410, p. 622, b11–b17.

⁴⁵ 仍テ本來本覺ノ如來ノ以舍利ヲ。我モ此本有法身也ト。SAT, T76, no. 2410, p. 622, c06–c07. A *dharma-kāya* („Tan-test”) a buddhaság abszolút aspektusa.

⁴⁶ A *samaya* alak (*samaya-gyō* 三昧耶形) egy olyan tárgy vagy szimbólum, amelyben egy istenség vagy buddha fogadalma kifejeződik. P. 624, b08–b11.

龍神ノ本源ト者窮ル如意寶珠ニ。此寶珠ハ一心ノ三摩耶也。

A sárkány drágakövében tehát az a gondolat nyilvánul meg, hogy a létforgatagba süllyedt forma is eredendően hordozza a megvilágosodást, hiszen az eredendően megvilágosodott tudat kifejeződése. A sárkánykirály lányának megvilágosodásával kapcsolatban a szöveg a következőt írja:

Az egy életen belüli megvilágosodás működése a sárkánykirály lányában, ebben az egy lényben éri el végpontját. Ezért a sárkánykirály lányának hirtelen megvalósítása minden érző lény buddhává válásának mintája.

一代開悟ノ機用ハ龍女一人ニ窮ル也。故ニ龍女力頓成ハ一切衆生成佛ノ手本也。⁴⁷

A sárkánykirály lányának példája tehát az ezoterikus buddhizmusnak azt a gondolatát is jelképezi, hogy minden lény már ebben a testben, ebben az életben is elérheti a megvilágosodást (*sokushin jōbutsu* 即身成佛). A szimbolikát a *Keiran shūyōshū* a mikrokozmoszként felfogott emberi testre is visszavetíti:

Minden érző lény nem-alkotott, eredendően birtokolt tudatának formája a kígyó alakú tudat. (...) Minden érző lény eredendő buddha-természete is ezzel a formával rendelkezik. Ezért a titkos tanítás azt mondja: a drágakő miért a *bhūtatathatā* óceánjának⁴⁸ mélyén található? A *bhūtatathatā* óceánja a bennünk lévő óceán legmélyére utal. Erről az óceánról: a mi „víz-kerekünkben” van egy nyolcszirmú lótusz. Ezt a nyolc tengernek nevezik. Van továbbá [bennünk] egy kilenctekervényű bél. Ezt a kilenc hegynek nevezik. A kilenc hegy a Gyémánt világ kilenc részből álló mandalája. A nyolcszirmú lótusz az Anyaméh Világ nyolcszirmú mandalája. Ezért úgy nevezik: „Titkos fenséges virág méhének dicsősége”. Ennek a közepében trónol az eredendően velünk született *Mahāvairocana*. Ezt Kongősattának (Vajrasattva) is nevezik. Ez a *sattva*⁴⁹ most a sárkánylány.

⁴⁷ SAT, T76, no. 2410, p. 623, a01–02.

⁴⁸ A *dharma-kāya* mindent felölelő természetének szimbóluma.

⁴⁹ *Bodhisattva*, itt: Vajrasattva.

一切衆生ツクロハザル本有ノ念體蛇曲ノ心也。(…)一切衆生ノ有本ノ佛性ト云モ持此念體ヲ也。仍テ祕密云寶珠何在性海ノ之底ニ。性海ト者指我等カ大海ノ最底ヲ也。其大海ト者水輪ノ中ニ有八葉。是ヲ名八海ト。又有九迴ノ腸。是ヲ名九山ト。九山ト者金界九會曼荼羅也。八葉ト者胎藏八葉曼荼羅也。以之名ク密嚴花藏莊嚴ト。其中央ニ自性本有ノ大日御座ス。是ノ亦名ク金剛薩埵トモ。其薩埵ト者今龍女是也。⁵⁰

A szöveg ezzel a megfeleltetések láncolatán keresztül a mikrokozmoszként megközelített testbe nemcsak Benzaitennek vagy a hatodik tudatosság kígyójának, de a sárkánykirály lányának alakját is beemeli. Az, hogy nemcsak minden lény elhomályosult tudata, de a buddha-természet is kígyó alakkal rendelkezik, az eredendő megvilágosodás mindent felölelő természetére utal. A *dharma-kāya* mindent felölelő óceánjának analógiája megtalálható az emberi testben, amely nemcsak az anyagi és transzcendens világot jelképező két *mandalát* foglalja magában, de a buddhista kozmológia szerint elképzelt világ elemeit is: a Sumeru-hegyet körülvevő kilenc koncentrikus hegyláncot, valamint az azt elválasztó nyolc tengert. Bennünk lakozik a buddhaság abszolút aspektusát jelképező Mahāvairocana buddha is, éppen ott, ahol a kígyó, a „víz-kerék” területén.

Összefoglalás

A középkori japán vallásos gondolkodásban egy rendkívül bonyolult asszociációs rendszer volt érvényben, amely kiterjedt nemcsak a különböző – őshonos és buddhista – istenségek egymás közötti kapcsolatrendszerére, de a velük összefüggésbe hozható szimbólumok és jelenségek teljes tárházára, földrajzi helyekre, vagy akár az emberi testre is. Ez a gondolkodás tükröződik a *Keiran shūyōshū*-ban, többek között Benzaiten istennő alakjában.

Az eredetileg hindu istenség Benzaiten nemcsak az őshonos japán kígyó-istenségeket olvasztotta magába, de a buddhista Tant őrző *nāgák*, köztük a *Lótusz-szútrában* megjelenő sárkánykirály lányának alakját is. Ezek a megfeleltetések azokon a jellegzetességeken alapultak, amelyek kapcsolódási pontként szolgáltak a különböző alakok között: a víz, a bőség és jólét, vagy az ezt jelképező drágakő

⁵⁰ SAT, T76, no. 2410, p. 623, b12–b22.

szimbóluma. Ide sorolható a kígyó alakja által magában hordozott kettős természet is, amely Benzaiten értelmezésének egyik kulcsa.

Benzaiten az evilág és a transzcendens világ között közvetít, az általa adományozott jótétemények között éppúgy szerepel az anyagi jólét, mint a magasabb rendű tudás. Kettősségeket meghaladó alakja szerepet játszik a megkülönböztetésekben gondolkodó tudat bölcsességgé változtatásában, valamint a tudat – kígyó által szimbolizált – megvilágosulatlan aspektusának átalakításában, hogy a jelenségek mögött rejlő, mindent magában foglaló, eredendő megvilágosodás megnyilváníthassa magát.

Elsődleges források

Kōshū 光宗: *Keiran shūyōshū* 溪嵐拾葉集 [Viharos hegyi patakokban gyűjtött levelek gyűjteménye] Taishō shinshū Daizōkyō 大正新脩大藏經 76, no. 2410. [online] The SAT Daizōkyō Text Database: <http://21dzk.l.u-tokyo.ac.jp/SAT/ddb-bdk-sat2.php?lang=en> (Utolsó letöltés: 2014. október 2.)

Yijing 義淨 (trans.): *Jingguangming zuishengwang jing* 金光明最勝王經 [Aranyfény győzedelmes királyainak szútrája]. Taishō shinshū Daizōkyō 大正新修大藏經 16, no. 665. [online] http://tripitaka.cbeta.org/T16n0665_ (Utolsó letöltés: 2014. november 2.)

Hivatkozott szakirodalom

Bialock, David, T. 2002. „Outcasts, Emperorhip, and Dragon Cults in The Tale of the Heike.” *Cahiers d’Extrême-Asie* 13: 227–310.

Bloss, Lowell W. 1973. „The Buddha and the Nāga: A Study in Buddhist Folk Religiosity.” *History of Religions* 13/1: 36–53.

Getty, Alice 1940. „Uga-jin: The Coiled-Serpent God with a Human Head.” *Artibus Asiae* 8/1: 36–48.

Habito, Ruben F.L. 1995. „The Logic of Nonduality and Absolute Affirmation: Deconstructing Tendai Hongaku Writings.” *Japanese Journal of Religious Studies* 22.1–2: 83–101.

- Kanamoto Takauji 金本拓士 2002. „Shingonsū ni okeru Kōjin no mondai 真言宗における荒神の問題 [A Kōjin kérdése a *shingon* irányzatban].” *Gendai mikkyō* 現代密教 15: 81–92.
- Kanaoka Shūyū 金岡秀友 2001. *Mikkyō no tetsugaku* 密教の哲学 [Az ezoterikus buddhizmus filozófiája]. Tōkyō: Kōdansha Gakujutsu Bunko.
- Ludvik, Catherine 2007a. „Researching Benzaiten.” In: Fister, Patricia – Hosokawa Shūhei (eds.) *Japanese Studies Around the World 2006: Research on Art and Music in Japan – A Colloquy with Foreign Scholars Resident in Japan*. Kyoto: International Research Center for Japanese Studies, 15–16.
- Ludvik, Catherine 2007b. *Sarasvatī Riverine Goddess of Knowledge – From the Manuscript Carrying Vīṇā-player to the Weapon-wielding Defender of the Dharma*. Leiden – Boston: Brill.
- Nakajima Ayaka 中島彩花 2009. „Chūsei Benzaiten mandara ni miru shinbutsu no kagen: Tenkawa Benzaiten zuzō o chūshin ni 中世弁才天曼荼羅にみる神仏の化現・天川弁才天図像を中心に [Az istenek és buddhák megjelenése a világban a középkori Benzaiten-mandalák alapján – A Tenkawa Benzaiten ábrázolásokkal a középpontban].” *Joshihi Daigaku Kenkyū Kiyō* 女子美大学研究紀要 39:128–138.
- Nihon kokugo daijiten I*. 日本国語大辞典 [Japán nyelvi nagyszótár] 1972. Tōkyō: Shōgakusan.
- Stone, Jacqueline 1995. „Medieval Tendai Hongaku Thought and the New Kamakura Buddhism: A Reconsideration.” *Japanese Journal of Religious Studies* 22.1–2:17–48.
- Sueki Fumihiko 1995. „The Seemingly Contradictory Aspect of the Teaching of Innate Enlightenment (hongaku) in Medieval Japan.” *Japanese Journal of Religious Studies*, 22.1–2: 3–16.
- Suzuki Takayasu 2008. „The Characteristics of the Five chapters on the Various Gods and Goddesses’ in the *Suvarṇaprabhāsa*.” *Journal of Indian and Buddhist Studies* 56.3: 1178–1186.
- Suzuki Takayasu 2010. „Linking the Buddha’s Attainment of Supreme Enlightenment to the Welfare of Beings in the *Suvarṇaprabhāsa*.” *Journal of Indian and Buddhist Studies* 58.3: 1108–1109.
- Tamura Yoshirō 1987. „Japanese Culture and The Tendai Concept of Original Enlightenment.” *Japanese Journal of Religious Studies* 14.2–3: 203–210.